

УДК 373/378.013.42:316.485.6

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.14>

Тетяна ХАРЬКІВСЬКА

аспірантка факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0001-7992-3729

Бібліографічний опис статті: Харьківська Т. (2023) Відновні практики як засіб профілактики та подолання деструктивних конфліктів. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 111–116, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.14>

ВІДНОВНІ ПРАКТИКИ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПОДОЛАННЯ ДЕСТРУКТИВНИХ КОНФЛІКТІВ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Зростання конфліктів у закладах освіти набуває неабиякої актуальності під час освітнього процесу, в період дистанційного або змішаного навчання. Питання побудови безпечного освітнього простору користується попитом серед освітянської спільноти. Сучасні заклади освіти суттєво впливають на розвиток у здобувачів освіти навичок конструктивного вирішення конфліктних ситуацій та ненасильницької комунікації шляхом застосування та впровадження в освітній процес відновних практик.

Питання здійснення профілактики конфліктної поведінки серед учнівської молоді є актуальним й потребує системного впровадження в закладах освіти. На думку авторки, система освіти потребує відповідних змін та удосконалень задля розвитку ключових навичок та вмінь здобувачів освіти. Завдання, які стоять перед працівниками закладу освіти, полягають вчасному виявленню, ідентифікації та вирішенні конфлікту. Своєчасно вжиті заходи щодо профілактики конфліктної поведінки серед здобувачів освіти мінімізують розвиток інших негативних та деструктивних явищ, як в закладі освіти, так і суспільстві.

Соціальне напруження, домашнє насильство, жорстоке поводження призводять до проявів агресивної поведінки та збільшення випадків деструктивних конфліктів серед здобувачів освіти. Міжнародний досвід показує, що застосування в закладі освіти відновного підходу сприяє відновленню міжособистісних стосунків та мінімізує прояви деструктивних конфліктів серед здобувачів освіти.

Метою статті є аналіз впровадження відновних практик в закладах освіти, як засобу профілактики деструктивних конфліктів. У статті використано теоретичний аналіз літератури, що дав змогу з'ясувати особливості застосування відновних практик при побудові безпечного освітнього простору та в зменшенні рівня конфліктності. Проведений аналіз з профілактики деструктивних конфліктів засобами відновних практик дозволив визначити ключові заходи щодо популяризації та впровадження їх в закладах освіти України.

Ключові слова: відновні практики, відновний підхід, медіація, посередництво, деструктивні конфлікти, профілактика.

Tetiana KHARKIVSKA

PhD student, 231 Social work of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0001-7992-3729

To cite this article: Kharkivska T. (2023) Vidnovni praktyky yak zasib profilaktyky ta podolannia destruktivnykh konfliktiv [Restorative practices as a means of preventing and overcoming destructive conflicts]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 111–116, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.14>

RESTORATIVE PRACTICES AS A MEANS OF PREVENTING AND OVERCOMING DESTRUCTIVE CONFLICTS

The growth of conflicts in educational institutions becomes very relevant during the educational process, in the period of distance or mixed learning. The question of building a safe educational space is in demand among the educational community. Modern educational institutions significantly influence the development of students' skills in constructive resolution of conflict situations and non-violent communication, through the application and implementation of restorative practices in the educational process.

The issue of prevention of conflict behavior among students is urgent and requires systematic implementation in educational institutions. According to the author, the education system needs appropriate changes and improvements, for the development of key skills and abilities of education seekers. The tasks facing the employees of the educational institution are timely detection, identification and resolution of the conflict. Timely measures taken to prevent conflict behavior among students minimize the development of other negative and destructive phenomena, both in the educational institution and in society.

Social tension, domestic violence, and ill-treatment lead to manifestations of aggressive behavior and an increase in cases of destructive conflicts among students. International experience shows that the use of a restorative approach in an educational institution contributes to the restoration of interpersonal relationships and minimizes the manifestations of destructive conflicts among students.

The purpose of the article is to analyze the implementation of restorative practices in educational institutions as a means of preventing destructive conflicts. The article uses a theoretical analysis of the literature, which made it possible to find out the peculiarities of the application of restorative practices in the construction of a safe educational space and in reducing the level of conflict. The conducted analysis of the prevention of destructive conflicts by means of restorative practices allowed to determine the key measures for their popularization and implementation in educational institutions of Ukraine.

Key words: restorative practices, restorative approach, mediation, mediation, destructive conflicts, prevention.

Актуальність проблеми. Поширеність деструктивних конфліктів у закладі освіти, набирає значної актуальності в період суспільних змін. На тлі соціальних негараздів в суспільстві спостерігається тенденція збільшення конфліктних ситуацій, які виникають через нереалізовані потреби учасників освітнього процесу, через постійне напруження, стрес та відчуття небезпеки. Для попередження конфліктів і насильства, а також створення безпечного простору в закладі освіти є впровадження відновних практик. Основним завданням працівників закладу освіти, окрім психоемоційної підтримки, є розвиток конфліктологічних компетентностей та формування навичок конструктивного вирішення конфліктів у здобувачів освіти.

Відновні практики виступають одним із засобів профілактики деструктивних конфліктів та налагодження міжособистісних зв'язків. Враховуючи, що будь-які конфліктні ситуації є нормальною частиною життя, формування навичок вирішення конфліктів мирним шляхом та впровадження відновної філософії в закладах освіти є невід'ємною складовою навчально-виховного процесу. Одним із важливих аспектів впровадження філософії відновлення є системність впровадження. Відновні практики, які є частиною реалізації відновного підходу в сучасній системі освіти, застосовуються, як альтернатива дисциплінарному підходу та силовим або каральним методам вирішення конфліктів, до якого звикла переважна більшість закладів освіти. Ключовими аспектами є активна участь всіх сторін конфлікту та розуміння важливості відновлення стосунків

для покращення загальної атмосфери в закладі освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що відновні практики як засіб профілактики деструктивних конфліктів розглядалося широким колом науковців та практиків. Зокрема, теоретичні та методологічні розробки, відновного підходу до вирішення конфліктних ситуацій (Н. Крісті, Дж. Брейтуейт, Г. Зер, 1990), філософію відновлення та поняття «відновлювальна шкільна культура» (Кет Кронін-Лемп, Рон Кронін-Лемп, 2005), особливості профілактики булінгу в закладах освіти через відновний підхід (Р. Коваль, 2009), медіація як технологія, що має величезний потенціал для освітньої, виховної і соціальної сфери (Т. Лях, Т. Спіріна, 2015)

Мета статті. Дослідити та розглянути важливість запровадження відновних практик, як засобу профілактики та подолання деструктивних конфліктів у закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Одним із ключових завдань працівників закладу освіти є побудова безпечного освітнього середовища. На практиці виникає ряд проблемних питань, пов'язаних із труднощами вирішення конфліктів мирним способом. Конфліктні ситуації в закладі освіти виникають на різних рівнях взаємодії, а із вимушеним запровадженням дистанційної або змішаної форми навчання набувають ще більшої актуальності серед здобувачів освіти, педагогічних працівників, батьків, тощо. Зазвичай способи вирішення цих конфліктів базуються на дисциплінарному підході, який передбачає призначення винного. Часто

конфліктні ситуації в закладах освіти між здобувачами освіти вирішуються через застосування сили й насильства, а з часом мають систематичний характер та переходять в булінг. В зв'язку із цим відбувається загострення конфлікту й розширення сторін, адже до вирішення проблемної ситуації додаються батьки, педагогічні працівники, адміністрація закладу освіти, поліція, тощо. В такому випадку конфліктна ситуація переходить в стадію ескалації. Вирішення конфліктних ситуацій дуже часто містять формальний характер і частіше за все завершуються інформаційно-виховною бесідою. Сторони конфлікту, частіше за все не проговорюють свої емоції, а шляхом дисциплінарного вирішення навіть не відчувають відповідальності за свої дії. Саме тому, важливою складовою під час освітнього процесу є впровадження відновного підходу в заклади освіти. Відновний підхід – це системний підхід до вирішення конфліктних ситуацій, який передбачає відновлення порушених конфліктом соціально-психологічного стану, зв'язків і відносин у житті його учасників/учасниць і їхнього соціального оточення; виправлення спричиненої конфліктом шкоди.

Відновний підхід – це теоретичне підґрунтя відновних практик, тобто поєднання цінностей, на яких базується практика, принципів, які описують спосіб реалізації цінностей на практиці, та методів (практичних інструментів, процедур), які для цього використовуються. Отже, відновний підхід описує спільні цінності, принципи та характерні риси різноманітних програм і процесів, які стосуються відновних практик. (Впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти, 2023).

Відновний підхід зародився в процесі пошуку шляхів відновлення справедливості в кримінальних ситуаціях. Говард Зер був першим, хто сформулював відмінність між відновним підходом і проблемами правосуддя по тому, як злочин було скоєно. У відновній системі правосуддя злочин розглядається як міжособистісний конфлікт жертви та порушника/порушниці або ж як заподіяння однією людиною шкоди іншій, і цю шкоду необхідно виправити (Зер, 1990).

Австралійські автори, конфліктологи Кет Кронін-Лемп і Рон Кронін-Лемп виводять відновлення у площину філософії. Філософія від-

новлення – це філософія відносин, ключем до яких є залучена участь і переживання спільності (Кронін-Лемпи, 2005).

За визначенням Міжнародного інституту відновних практик у Пенсильванії, США, відновні практики – це сфера знань, яка розвивається та допомагає людям відновлювати та будувати громади в світі, котрий стає дедалі роз'єднанішим. Відновними практиками є такі, що залучають громади або тих, кого стосується окрема ситуація, до ухвалення відповідного рішення на умовах поваги, розуміння, турботи та відповідальності. Таким чином, ці чотири головні умови і є тими загальними цінностями, на яких базується відновний підхід.

Єдиної загальноприйнятої класифікації відновних практик наразі немає. Фактично будь-які практики, що сприяють відновленню чи побудові стосунків у громаді, є відновними і можуть варіювати від абсолютно неформальних (як, наприклад, висловлення почуттів і застосування «Я-тверджень») до найбільш формальних, які залучають багато учасників/учасниць і передбачають серйозне планування, підготовку, структурованість і комплексність. (Впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти, 2023).

Відновні практики в закладі освіти застосовуються не тільки для вирішення деструктивних конфліктів та розвитку конфліктологічних компетентностей у здобувачів освіти, але й мінімізації правопорушень неповнолітніх, попередження насильства та жорстокого поведіння, зменшення рівня агресії, тощо.

Говорячи про застосування відновних практик в закладі освіти, маємо на увазі використання таких інструментів, як медіація та Коло. Якщо мова йде про відновлення стосунків між двома конфліктуючими сторонами, тоді доречно використовувати медіацію. Процедура, що допомагає налагодити взаємодію у групі та вирішити груповий конфлікт – Коло.

Медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів (Закон України «Про медіацію», 2021).

Відновлювальна медіація – це процес, у якому медіатор/медіаторка створює умови

для відновлення здатності людей розуміти одне одного та домовлятися про прийнятні для них варіанти вирішення проблем (за потреби – про залагодження заподіяної шкоди), що виникли внаслідок конфліктних або кримінальних ситуацій (Впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти, 2023).

Процес медіації спрямований на вирішення конфлікту між сторонами відбувається за участю медіатора. Медіатор/медіаторка – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію. (Закон України «Про медіацію», 2021). Медіатор/медіаторка – уважно слухає і не перебиває; дуже чітко висловлює свою думку; ставить питання, що сприяють розумінню ситуації; ставиться до кожного учасника з повагою; дотримується нейтралітету і не приймає позиції жодної сторони; не надає порад і не висловлює свою точку зору; не вирішує, хто правий, а хто винуватий.

Допомагає учасникам процедури примирення знайти справедливе вирішення проблеми, що спричинила конфлікт чи суперечку. Не приймає рішення щодо дій сторін. Вирішуючи конфлікт за допомогою медіації, сторони мають налаштуватися на співробітництво – це і є пріоритетним завданням медіатора/медіаторки.

Для вирішення конфліктної ситуації, медіатор має володіти комунікативними навичками, а також вміти застосовувати такі техніки, як активне слухання, перефразування, резюмування, відображення почуттів. Завдання медіатора, зробити так, щоб сторони почули одне одного та змогли домовитися про рішення.

Саме тому, медіацію в закладі освіти, можна вважати інноваційним підходом до вирішення конфліктів між учасниками освітнього процесу та одним із методів ненасильницької взаємодії.

Для вирішення міжгрупової конфліктної ситуації, де є більше двох сторін конфлікту та відчувається емоційне напруження в колективі, доцільно застосування примирної процедури – Коло. Коло – це універсальна групова процедура, яка використовується в різних цілях, наприклад для соціоемоційної підтримки, пошуку спільного рішення, вирішення конфлікту, пошуку спільних цінностей або про-

сто з метою тематичного інформування. Цей процес інтуїтивно зрозумілий кожному учаснику і є доступний для людей, що зібралися для спільної мети.

Коло – відновна практика, що сприяє залученню до вирішення проблеми всіх зацікавлених осіб і забезпечує їхню активну участь в обговоренні ситуації та прийнятті рішень. Головною особливістю Кола є те, що кожен з учасників має можливість висловити власний погляд та бути почутим іншими членами Кола завдяки процедурі, яка забезпечує рівність усіх учасників. Важливим елементом Кола є Мовник (Братина) – це символічний предмет, який передають з рук у руки від одного учасника до іншого, і тим самим дають учаснику право говорити (Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект, 2016).

Важливо зазначити, що в навчально-виховному процесі медіація може знайти поширене застосування не лише для вирішення індивідуальних міжособистісних спорів, конфліктів між окремими учасниками освітнього процесу. Широкі можливості різних форм медіації, наприклад “кола примирення”, можуть використовуватися для налагодження взаємовідносин між учнями в класі, згуртування класного колективу, проведення батьківських зборів нового формату та загалом для формування безпечного освітнього середовища (Косьміна, Лютий, 2022).

Відновні практики в закладі освіти спрямовані на зміну стосунків та взаємовідносин, і саме тому значна увага приділяється тому, щоб учасники освітнього процесу почули одне одного й самостійно знайшли спільні кроки до вирішення конфліктної ситуації. У зв’язку з цим роль фахівця, який приймає участь у вирішенні конфлікту, замінюється із дисциплінарного або карального на того, який допомагає конфліктуючим сторонам бути почутими, висловити свої емоції, почуття та потреби, а також того, хто підтримує будь-які рішення учасників конфлікту.

Зазвичай організацією та проведенням відновних практик в закладі освіти покладається на педагога-медіатора та Службу порозуміння.

Служба порозуміння закладу освіти – це добровільне об’єднання медіаторів та медіаторок з числа учасників(-ць) освітнього про-

цесу (здобувачів освіти та педагогічних працівників(-ць)), які пройшли навчання за відповідною освітньою програмою і розділяють цінності відновного підходу (Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти, 2018).

Створення служби порозуміння в закладі освіти сприяє зменшенню напруженості в колективі, а також формуванню в учнів та учениць навички ненасильницького спілкування та виходу із конфлікту відповідно до цінностей відновного підходу.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що відновні практики є ефективним засобом для вирішення деструктивних конфлік-

тів в закладі освіти. За допомогою відновних практик учасники освітнього процесу можуть висловлювати свої почуття та комунікувати одне з одним, усвідомлюючи свої вчинки. Варто зазначити, що відновні практики сприяють особистісному розвитку, а вирішення конфліктів за допомогою примирних процедур, як медіація або Коло, значно оптимізує процеси в закладі освіти, наприклад для проведення індивідуальних бесід з кожним учасником освітнього процесу. Важливу роль відіграють в цьому процесі працівники закладу освіти, на яких покладається пошук можливостей для впровадження відновних практик у закладі освіти, розвитку конфліктологічної компетентності й підвищення власної професійності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе. Базові навички медіації однолітків / В. Андрєєнкова, К. Левченко, О. Дацко та ін. Київ : ФОП Нічога С. О., 2020.–200 с.
2. Впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти/ Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В. та ін. Київ : 2023. – 186 с.
3. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 за № 1875-IX; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
4. Андрєєнкова В., Левченко К., Лунченко Н. Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації». Київ : 2018. – 140 с.
5. Кос'міна М. М., Лютий В. П. (2022). Програми шкільної медіації в Україні *Вісник Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»* | № 22 (листопад, 2022), 77-81.
6. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. Київ : ФОП Нічога С.О., 2018. 174 с.
7. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. : навч.-метод. посіб. Київ : ФОП Стеценко В.В., 2016. 192 с.

REFERENCES:

1. Andriienkova V., Levchenko K., Datsko O. (2020) *Vyrishuyu konflikty ta buduyu myr navkolo sebe. Bazovi navychky mediatsiyi odnolitkiv* [Resolve conflicts and build peace around me. Basic Peer Mediation Skills] : metod. posib. Kyiv : FOP Nichoha S. O. [in Ukrainian]
2. Andriienkova V., Baydyk V., Voytsyakh T. (2023) *Vprovadzheniya vidnovnoho pidkhodu, poserednystva, mediatsiyi ta praktyky funktsionuvannya sluzhb porozuminnya v zakladakh osvity* [Implementation of a restorative approach, mediation, mediation and the practice of the functioning of reconciliation services in educational institutions] : metod. posib. Kyiv : [in Ukrainian]
3. Zakon Ukrainy Pro mediatsiyu [Law of Ukraine "On Mediation"] : pryiniaty 16 lys. 2021 roku № 1875-IX [in Ukrainian].
4. Andriienkova V., Levchenko K., Lunchenko N. (2018) *Komplekt osvitnikh prohram «Vyrishennya konfliktiv myrnyym shlyakhom. Bazovi navychky mediatsiyi»* [Set of educational programs "Peaceful resolution of conflicts. Basic mediation skills"] Kyiv : [in Ukrainian]
5. Kos'mina M. M., Lyutyu V. P. (2022). *Prohramy shkil'noyi mediatsiyi v Ukraini* [Visnyk Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Hraal' nauky»] [School mediation programs in Ukraine Visnyk International Scientific Journal "Grail of Science"] | № 22], 77-81. [in Ukrainian]
6. Adamchuk L.L., Andriienkova V.L., Volchenko L.P., k. psyhol. nauky, Voytsyakh T.V., Datsko O.V. et al. (2018). *Stvorenniya systemy sluzhb porozuminnya dlya vprovadzheniya mediatsiyi za pryntsypom «rivnyy-rivnomu/rivna-rivniy» ta vyrishennya konfliktiv myrnyym shlyakhom u zakladakh osvity* [Creation of a system of mediation services for the

introduction of peer-to-peer mediation and peaceful resolution of conflicts in educational institutions]. Kyiv: FOP Nichoha S.O. [in Ukrainian]

7. Andrieienkova V.L., Voytsyakh T.V., Datsko O.V., Demchuk S.V., Dennis Sandole et al. (2016). *Rozbudova myru. Profilaktyka i vyrishennya konfliktu z vykorystannyam mediatsiyi: sotsial'no-pedahohichnyy aspekt* [Building peace. Conflict prevention and resolution using mediation: socio-pedagogical aspect]. [navch.-metod. posib.] Kyiv : FOP Stetsenko V.V. [in Ukrainian]